

23 00 00 СИЁСАТШИНОСӢ
23 00 00 ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ
23 00 00 POLITICAL SCIENCES

23.00.02 ПОЛИТИЧЕСКИЕ ИНСТИТУТЫ, ПРОЦЕССЫ И ТЕХНОЛОГИИ
23 00 02 POLITICAL INSTITUTES, PROCESSES AND TECHNOLOGIES

УДК 316.3/4
ББК 60.561.3

МАҚОМИ ОИЛА ДАР РАВАНДИ ИҶТИМОӢГАРОИИ СИЁСӢ *Саидзода Шӯҳрат Шукур,*
н.и.с., дотсенти кафедраи сиёсатишиносии
ДДХБСТ (Тоҷикистон, Хучанд)

РОЛЬ СЕМЬИ В ПРОЦЕССЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ *Саидзода Шухрат Шукур,*
к.полит.н., доцент кафедры политологии
ТГУПБП (Таджикистан, Худжанд)

THE ROLE OF FAMILY IN THE PROCESS OF POLITICAL SOCIALIZATION *Saidzoda Shukhrat Shukur,*
candidate of political sciences, Associate
Professor of the politology department
under the TSULBP (Tajikistan, Khujand)
E-MAIL: shuhratst@mail.ru

Калидвожа: муҳити оила, масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд, иҷтимоӢгароии сиёсӣ, моделҳои иҷтимоӢгароии сиёсӣ, марҳилаҳои иҷтимоӢгароии сиёсии шахс, ташиаккули шуури сиёсӣ, маданияти сиёсии шахс

Мақола ба масъалаи нақш ва мақоми оила дар раванди иҷтимоисозии сиёсӣ бахшида шудааст. Дар он зарурати иҷтимоӢгароии сиёсии наврасону ҷавонон дар шароити дигаргуниҳои ҷомеа, ҳосатан дар шароити ҷаҳонишавӣ, ки ба фарҳангу маданияти аҳоли таъсири рӯзафзун дорад, асоснок карда шудааст. Мақоми оила ҳамчун институтҳои муҳими иҷтимоӢгароии сиёсӣ мавриди баррасӣ қарор ёфта, нақши падару модар дар инкишофи афкори иҷтимоиву сиёсии фарзанд, ҷиғунагии таъсири онҳо дар раванди иҷтимоӢгароии сиёсии кӯдакону наврасон мавриди баррасӣ қарор ёфтааст.

Муаллиф Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд»-ро яке аз қонунҳои фавқулода муҳими миллӣ на танҳо дар роҳи таълиму тарбияи наврасону ҷавонон мешуморад ва риояи онро аз тарафи масъулин, яъне волидон, муассисаҳои таълимӣ, давлат ва ҷомеа дар раванди иҷтимоӢгароии сиёсии дурусти насли наврас омилҳои муассир меҳисобад. Аз ҷониби дигар бекор-

шавии шумораи зиёди ақди никоҳ дар байни оилаҳои ҷавон на танҳо мушкилоти нави иҷтимоиро ба миён меорад, балки раванди иҷтимоёгарии сиёсии кӯдакону наврасону халадор менамояд. Барои боз ҳам беҳбуд бахшидани иҷтимоёгарии сиёсии наврасону ҷавонон пешниҳодҳо манзур шудаанд.

Ключевые слова: семейная среда, ответственность родителей, воспитание детей, политическая социализация, модели политической социализации, периоды политической социализации, формирование политического сознания, политическая культура личности

Рассматриваются роль и место семьи в процессе политической социализации. Обоснована необходимость политической социализации подрастающего поколения в условиях меняющегося общества, особенно в условиях глобализации, когда данный процесс значительно влияет на мышление и культуру населения. Изучена роль семьи как важного института политической социализации, место родителей в формировании и развитии социально-политического мышления детей, особенности их влияния на процесс политической социализации подростков. Закон Республики Таджикистан «Об ответственности родителей в воспитании детей» представляется одним из особо важных национальных законов не только в воспитании подростков и молодежи, и его соблюдение ответственными субъектами, то есть родителями, образовательными учреждениями, государством и обществом, в процессе правильной политической социализации подрастающего поколения является эффективным фактором. С другой стороны, большое количество разводов среди молодых семей не только создаёт новые социальные проблемы, но и мешает правильной политической социализации детей и подростков. После рассмотрения проблемы, с целью улучшения политической социализации подростков и молодежи, предложен ряд рекомендаций.

Key words: family milieu, responsibility of parents, upbringing of children, political socialization, models of political socialization, period of political socialization, periods of political socialization, formation of political consciousness, political culture of an individual

The article dwells on the role and place of family in the process of political socialization. The author substantiates a necessity of political socialization of the growing generation under the conditions of the changing society, especially in the context of globalization when the process in question influences considerably the population's thinking and culture. The author has studied the role of family as an important institute of political socialization, the place of parents in the formation and development of children's social-political thinking, peculiarities of their sway over the process of teenagers' political socialization. Tajikistan Republic Law "On Parents' Responsibility Concerned with Upbringing of Children" is one of the most significant national laws not only in upbringing of teenagers and adolescents and its observance by the subjects in charge, i.e. parents, educational institutions, state and society is an effective factor. On the other hand, a great quantum of divorces among young families is not only creates new social problems, but hinders a proper political socialization of children and teenagers either. On this account the author proposes a number of recommendations.

Оиларо ячейкаи хурди ҷамъият меноманд. Новобаста аз сохтори иҷтимоӣ ва низоми сиёсии давлат ташаккули ҷанбаҳои иҷтимоиву сиёсии шахс аз оила сарчашма мегирад. Аксарияти падару модарон талош менамоянд, ки фарзандашон дар ҷомеа соҳиби мақому манзалати муайян гардида, чун субъекти ғайбӣ дар ҳаёти давлат нақши муайяни худро гузоранд.

Оила ҳамчун ниҳоди иҷтимоӣ дар ҷомеа мавқеи махсуси худро дошта, вазифаҳои муайяноро иҷро мекунад. Иҷрои самараноки вазифаҳои тарбиявӣ, фарҳангӣ ва маърифатӣ, таъмини нуфузи аҳоли, робитаи наслҳо ва иҷтимоъгароӣ ба раванди рушди ҷомеа таъсири бевосита мерасонанд [6].

Муҳаққиқони соҳа бар он ақидаанд, ки ҳамаи хусусиятҳои равонию зехнии кӯдак, маҳз дар давраи аввали ҳаёт дар зери ғайбияти гуногун (муошират, бозӣ, меҳнат, таълим ва ғ.) инкишоф меёбанд [13, 98]. Хонавода аввалин муҳитест, ки кӯдак бо тақлид қардан ба шеваи рафтору гуфтори дигарон ба рафтору гуфтори худ шакл медиҳад [12, 119].

Ҳеч кас аз ибтидо шахси комил ва рушдёфта ба дунё намеояд, маҳз дар муҳити оила аввалин тасаввурот оид ба давлат, президент, қонун, рамзҳои сиёсӣ ва ғ. ба вуҷуд меояд, ки дар ин самт нақши волидон хеле назаррас мебошад. Ба андешаи муҳаққиқи тоҷик С.Ятимов муҳити оила на танҳо дар ташаккули шуури сиёсии кӯдак саҳми калон мегузорад, он ҳамчунин дар шуури инсон манзалати ватандорӣ ва мансубият ба миллати муайяноро таълид менамояд [14, 97]. Ин ҳолат вобастагӣ дорад ба он, ки маърифату маданияти сиёсии наздикони кӯдак, ҳосатан волидон дар қадом сатҳ қарор дорад ва шароити низоми сиёсӣ то қадом андоза дар интиқоли арзишҳо ва меъёрҳои сиёсӣ ва анъанаҳои насли пешина ба насли нав мусоидаткунанда мебошад.

Ҷиғунагии раванди иҷтимоъгароии сиёсии кӯдакон, ҳосатан аз муносибати байни падару модар, донишу маърифат ва рафтори онҳо зич вобаста мебошад. Оилаи устувор ниҳоди муҳими пешбарандаи ҷамъият аст. Аз ин рӯ мустаҳкамии оила, маърифату маданияти волидон дар инкишофи аввалин тасаввуроти кӯдак нисбат ба сиёсат таъсири назаррас мерасонад. Пойдевори оилаи бо муҳаббату меҳр, ҳамдигарфаҳмӣ, ахлоқи ҳамидаи инсонӣ бунёд гардида, устувор мебошад. Фарзанд дар чунин муҳит сарбаланд, кавириода, босадокат, боимон тарбия меёбад [2, 116].

Дар баробари волидон давлат низ талош менамояд, ки институтҳои иҷтимоӣ ва сиёсӣ он маърифатеро ба насли наврасу ҷавон таълим диҳанд, ки ба ҳифзи суботи амният ва рушди минбаъдаи ҷомеа кӯмак намояд. Мутобиқи моддаи 33-и Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: «Давлат оиларо ҳамчун асоси ҷамъият ҳимоя мекунад» [7, 12]. Давлат пуштибони чунин модели иҷтимоъгароии сиёсӣ мебошад, ки он ба таҳкими суботи амният ва рушди давлат мусоидат намояд.

Бояд гуфт, ки баъди барҳам хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ, ки Тоҷикистон ҷузъи ин иттиҳод ба ҳисоб мерафт, дар ҳаёти иҷтимоиву иқтисодӣ ва сиёсӣ фарҳангии кишвар дигаргуниҳои назаррас ба вуҷуд омаданд. Ин дигаргунӣ қабл аз ҳама бо ивазшавии як низом ба низоми сиёсии дигар вобаста буд. Дар давраи шӯравӣ раванди иҷтимоъгароии сиёсии шахс дар асоси низоми ягона, ки он ба идеология ягона таъқард. Тамоми институтҳо ва воситаҳои иҷтимоъгароии сиёсӣ: оила, боғча, мактаб, артиш, ҳизб ва ғ. аз рӯи низоми ягона дар ташаккули афкор ва фарҳанги сиёсии шаҳрванди давлати шӯравӣ саҳм мегузоштанд. Бо шикаст хӯрдани ин давлати бузург,

идеологияи ягона низ аз байн рафт. Фаъолияти дар ин маврид фаъолияти институтҳо ва воситаҳои иҷтимоӣғароии сиёсӣ суғт гардид, зеро зарурати аз рӯи модели қаблӣ бурдани иҷтимоӣғароии сиёсӣ боқӣ намонд.

Оила ба ҳайси яке аз институтҳои иҷтимоӣғароии сиёсӣ дар шароити вазнини иҷтимоиву иқтисодӣ ва сар задани ҷанги шаҳрвандӣ ба мушкилӣ рӯ ба рӯ гардид. Аз таълиму тарбия дур мондани наврасону ҷавонон вазъияти оиларо мушкилтар гардонид. Шароити вазнини иҷтимоиву иқтисодӣ ва нооромии сиёсӣ таъсири худро ба ҳамаи соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ, дар навбати аввал ба раванди иҷтимоӣғароии сиёсии шахс расонид. Бо вучуди он ки Тоҷикситон аз соли аввали истиқлолият роҳи бунёди ҷомеаи демократӣ ва дунявиро пеш гирифт, фазои сиёсии дохилӣ ва набудани таҷрибаи демократия дар кишвар барои омода намудани насли нав дар рӯҳияи озодандешӣ ва фаъолнокии сиёсӣ, ки ҳоси низомии демократӣ ба ҳисоб меравад, монеа мегардид.

Бо гузашти ду даҳсола ва нисбатан беҳтар гардидани шароити иҷтимоиву иқтисодии мардум то ҳол на дар ҳамаи оилаҳо ба ҷиҳатҳои сиёсии таълиму тарбияи фарзандон диққати кофӣ медиҳанд.

Аз тарафи инсон аз худ қардани арзишҳои гуногун, тарзи рафтор, қоидаҳои рафтор дар ҳаёти сиёсӣ, таносуби манфиатҳои иҷтимоиву иқтисодии шахс, ҷомеа ва давлат ташаккули навъҳои муҳталифи иҷтимоӣғароии сиёсии шахсро муайян менамояд. Навъи иҷтимоӣғароии сиёсӣ маҷмӯи намунаҳои арзишҳо ва таъсири мутақобилаи шахс ва институтҳои сиёсии ҷомеа мебошад.

Иҷтимоӣғароии сиёсӣ вобаста аз низомии сиёсии ҷомеа, ки тарзи муайяни рафтор ва қоидаҳои муносибати шахсро талаб менамояд, ташаккул ва инкишоф меёбад. Дуруст шакли гирифтани иҷтимоӣғароии сиёсӣ ба ҳифз ва таҳкими суботу оромии ҷомеа мусоидат менамояд. Ҷигунагии иҷтимоӣғароии сиёсии шахс аз омилҳои гуногун, ба монанди низомии сиёсии ҷомеа, фарҳанги сиёсӣ, шароити иҷтимоиву сиёсӣ ва режими сиёсии давлат вобаста мебошад.

Дар ҳолати дуруст ба роҳ мондани модели иҷтимоӣғароии сиёсӣ шаҳрванд ба яке аз субъектони фаъоли ҳаёти сиёсии ҷомеа табдил меёбад. Шахс ба ҳайси офарандаи сиёсат дар раванди сиёсӣ ҳамчун иштирокдори фаъол баромад менамояд. Дар чунин ҳолат шахс ва ҳокимият ҳамчун масъулони тақдири фардои давлат баромад намуда, бо масъулияти баланд муносибат менамоянд.

Ҷи қадаре ки байни ҷомеа ва ҳокимият фосила қамтар бошад, ҳамон қадар имқонияти инкишофи демократия ва ташаккули мақсади умумии рушди давлат беҳтар фароҳам мегардад. Маҳз дар чунин муҳит тарзи муносибати байни субъектони сиёсӣ рушди устувори низомии сиёсӣ ва ҷиҳатҳои сиёсии шахсро таъмин менамояд. Дар модели беҳтарини иҷтимоӣғароии сиёсӣ муносибати мутақобилаи шахс ва низомии сиёсӣ, муносибати оқилона ва боэҳтироми шахс ба тартиботи ҷомеа, умуман низомии сиёсӣ сурат мегирад. Мардум масъулияти худро дуруст дарк менамоянд ва ҳамчунин аз ҳуқуқи хеш низ дифоъ менамоянд. Дар чунин давлатҳо ҳам мардум ва ҳам ҳокимияти сиёсӣ арзишҳои умумии ҷомеаро қабул менамояд ва раванди иҷтимоӣғароии сиёсӣ бисёр хуб пеш меравад.

Ҳоло чунин навъҳои иҷтимоӣғароии сиёсӣ маъмул мебошад:

- навъи гегемонии иҷтимоӣғароии сиёсӣ, ки он ҳоси низомҳои авторитарӣ ва

пӯшида мебошад. Мардум бештари вақт арзишу муқаррароту меъёрҳои сиёсӣ, ки ба гурӯҳи худ хос нест, қабул намеkunанд. Маҳз худмуайяннамоии шахс боиси хуб рафтани раванди иҷтимоъгароии сиёсӣ ё дуруст қабул нашудани ин раванд мегардад. Бартариҳои низомҳои демократӣ низ дар он аст, ки мардум ва ҳокимият арзишҳои умумӣ ва тартиботи сиёсиро қабул менамоянд ва барои пешрафти он ҳамагӣ масъулият нишон медиҳанд. Дар навбати ҳегемонии иҷтимоъгароии сиёсӣ шахс бештар на ба арзишҳои умумии ҷомеа, балки ба гурӯҳи муайян рӯ меорад. Ва интиқоли таҷрибаи фарҳанги сиёсӣ аз як насл ба насли дигар хуб пеш намеравад.

- модели иҷтимоъгароии сиёсии плюралистӣ нисбат ба арзишҳо ва боварҳои одамони дигар муносибати таҳаммулпазирона дошта, тарзи рафтори онҳоро баробар эътироф менамояд. Чунин навбати иҷтимоъгароии сиёсӣ ҳоси давлатҳои либералию демократӣ мебошад. Дар чунин низомҳо тарбияи сиёсии шахс аз рӯи фарҳанги баробарӣ, эҳтироми ҳуқуқу озодӣ ва масъулиятшиносии ӯ дар назди ҷомеа ва давлат сурат мегирад. Махсусан ҳуқуқ ва озодиҳои шахс дар давлат аз ҳама арзиши олӣ эътироф карда мешавад. Чунин навбати иҷтимоъгароии сиёсӣ дар Аврупои Ғарбӣ маъмул буда, он ба ташаккули шахсияте, ки мустақилона арзишҳои сиёсӣ қабул намуда, ба самти инкишофи сиёсии ҷомеа рӯ меоварад, мусоидат менамояд. Иҷтимоъгароии сиёсӣ дар доираи фарҳангу оин ва арзишҳои милливу динӣ, ки миллат онҳоро эътироф ва пазируфтааст, ташаккул меёбад. Дар давлатҳои дорои низомии либерал-демократӣ арзишҳои бештар маъмул ва эътироф мешаванд, ки ба баробарии гурӯҳҳои дигар монеа эҷод накарда, онҳоро ҳамчун субъектони баробар ҳуқуқ эътироф менамояд.

- шакли иҷтимоъгароии сиёсии «мочарогарона» аз рӯи мавҷуд будани зиддият дар байни гурӯҳҳои сиёсӣ муайян карда мешавад. Дар ин навбати иҷтимоъгароии сиёсӣ хувияти гурӯҳӣ бисёр қавӣ буда, шахс барои пешбурди фаъолияти сиёсии худ маҷбур аст, ба ин ё он гурӯҳ ҳамроҳ гардад. Дар давлатҳои қафмонда ва низомии сиёсиашон ташаккул наёфта аз сабаби муайян набудани арзишҳои умумӣ хувияти гурӯҳӣ бештар рушд намудааст. Мочароии сиёсӣ низ бинобар набудани арзишҳои умумӣ дар ҷомеа ба миён меояд. Мушкilotи иҷтимоиву иқтисодӣ ба ташаккул ва инкишофи шароити сиёсии давлат таъсири манфӣ мерасонад. Ҳамчунин қавӣ будани ин ё он навбати хувияти гурӯҳӣ, на умуммиллӣ мочароии байни гурӯҳҳои ҷомеаро боз ҳам шиддатнок менамояд. Дар чунин муҳит низомии сиёсӣ бисёр пуршиддат сурат мегирад ва ҳар субъект барои манфиати гурӯҳи худ мубориза мебарад.

Дар шароити гузариш аз як низом ба низомии дигари сиёсӣ, интиқоли арзишҳо, меъёрҳо ва институтҳои сиёсӣ аз як насл ба насли дигар бисёр мушкил мебошад. Наслҳои наврасу ҷавон низ ба шароити нави сиёсӣ бинобар набудани арзишҳои ташаккулёфта ба душворӣ одат менамоянд. Аз байн рафтани идеология ва ба ҳолигии идеологӣ дучор гардидани ҷомеа, шароити вазнини иҷтимоиву иқтисодӣ раванди иҷтимоъгароии сиёсиро душвор менамояд. Сатҳи пасти зиндагии мардум, вақте ки тақрибан зиёда аз 80%-и аҳолии кишвар дар сатҳи камбизоатӣ зиндагӣ доштанд, то солҳои 2000-ум идома намуд ва ба имзо расидани «Созишномаи истиқрори сулҳ ва ризоияти милли» марҳилаи вазнини иқтисодӣ ва аз ҷиҳати сиёсӣ ноустувorro ба охир расонид.

Баъди солҳои 2000-ум Ҳукумати Тоҷикистон барномаи «Паст намудани сатҳи камбизоатӣ»-ро қабул намуд, ки дар натиҷа сатҳи камбизоатӣ дар кишвар ба 35%

расид. Аксарияти аҳоли ба шароити нисбатан хуби иҷтимоиву иқтисодӣ расиданд. Институтҳои иҷтимоъгароии сиёсӣ, ба монанди оила, мактаб, ҳизбҳои сиёсӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ нисбат ба даврони пеш имконияти беҳтари анҷом додани кори худро пайдо карданд.

Иҷтимоъгароии сиёсии шахс аз давраи таваллуд оғоз карда, то охири умри инсон давом мекунад. Вобаста ба дараҷаи фарҳангу маданияти муносибати байни аъзои оила, дар шахсияти кӯдак тарзи муайяни рафтор, аз ҷумла рафтори сиёсӣ: «тобеияти пурра, гуфтугӯӣ, иштироки ғаълола, муқобилат нишон додан» ташаккул меёбад[5, 32]. Дар оянда ин хусусият дар рафтори сиёсии шахс зоҳир мегардад. Таҷрибаи хуби иҷтимоъгароии сиёсӣ дар оила заминаи муҳиммеро барои аз худ намудани донишҳо, меёру арзишҳои сиёсӣ, рафтори сиёсӣ, ташаккули маданияти сиёсии шахс ба миён оварда, минбаъд кори дигар институтҳо ва воситаҳои иҷтимоъгароии сиёсӣ (мактаб, ҳизби сиёсӣ, ВАО, муҳити дӯстон ва ғ.)-ро осон менамояд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба рушди оила ҳамчун институти муҳими ташаккулдихандаи шахс тавачҷӯи хоса дода мешавад. Дар ин самт барномаҳои махсус қабул карда шудаанд. Низоми сиёсиро лозим аст, ки чунин шароитро фароҳам оварад, ки волидон ба насли наврас донишҳо ва арзишҳои бунёдии сиёсиро интиқол дода тавонанд. Агар дар инкишофи оилаи солим заминаи кофии моддиву маънавии рушд фароҳам нагардида бошад, он аз ӯҳдаи анҷоми вазифаи муҳими тарбияи сиёсӣ барои наметавонад. Ба ибораи дигар, давлат бояд шароитро фароҳам орад, ки дар оила наслҳои аз лиҳози иҷтимоиву сиёсӣ бомаърифат тарбият ёбанд.

Дар замони муосир оилаҳо ҳадди аксари кӯшишро ба харҷ медиҳанд, ки фарзандони мустақил ва аз ҷиҳати моддӣ ҳаматарафа конё ба воя расанд. Дар самти таълиму тарбияи дурусти фарзандони худ аз воситаҳои гуногуни интернетӣ, шабакаҳои иҷтимоӣ, барномаҳои телевизионӣ истифода намуда, аз қафои иҷрои вазифаи муқаддаси хеш мебошанд. Бо гузашти вақт, баробари ба камол расидани фарзанд нақш ва таъсири оила ба сифати сарчашмаи иҷтимоъгароии сиёсӣ поён меравад [9, 127] Яъне, дар ташаккули ҷиҳатҳои сиёсии кӯдак таъсири мактаб ва муҳити ҷомеа (ҳамсолон) зиёдтар гардида, нақши қаблии муҳити хонавода дар иҷтимоъгароии сиёсии ӯ камтар мегардад. Дар ин давра кӯдак ба муқоиса кардани тарзи гуфтор ва рафтори сиёсии волидон бо дигар субъектони тарбияткунанда оғоз менамояд.

Барои муайян намудани хусусияти иҷтимоъгароии сиёсӣ онро муҳаққиқон ба ду давраи асосӣ ҷудо намудаанд. Таснифи мазкур аз рӯи синну сол, таҷрибаи сиёсӣ, маърифати сиёсӣ ва дараҷаи худмуайяннамоии шахс сурат гирифтааст.

Сиёсатшиносони амрикоӣ Д.Истон ва Ҷ.Деннис чунин мешуморанд, ки давраи аввали иҷтимоъгароӣ аз 3–солагӣ оғоз мегардад. Махз тасаввуроти ибтидоии кӯдак ба давраи минбаъдаи иҷтимоъгароӣ таъсири назаррас мерасонад. Дар ин давра дар хотираи кӯдак таассуроти бисёр нақш мебандад ва инсон дар марҳилаи худмуайяннамоӣ, ба ибораи дигар марҳилаи ташаккули ҳувияти иҷтимоӣ-сиёсӣ ба ҳамон давраи хурдсолӣ ва хотироташ така менамояд.

Даври аввали иҷтимоъгароии кӯдак, ки он аз 3 то 13-солагиро дар бар мегирад, аз ҷор марҳилаи асосӣ иборат аст:

1. Сиёсатгарой – бевоситаи дарк кардани ҳаёти сиёсӣ аз ҷониби кӯдак, ки онро за рӯи арзёбӣ, воқуниш, ҳиссиёт ва тарзи бархӯрди падару модар ва наздикон бо сиёсат муайян мекунанд. Рафтору кирдори аҳли оила дар ташаккули шахсияти кӯдак, яъне «Ман»-и ӯ мусоидат менамояд[4, 84];

2. Шахсикунонии сиёсат, яъне вақте, ки кӯдак сиёсатро дар симои ягон шахси сиёсӣ ба монанди президент, парламент ва ғ. таҷассум менамояд. Яъне, низоми сиёсӣ тавассути ягон шахсияти алоҳида дарк карда мешавад. Онро бештар тавассути телевизион ва ё зиёд шунидан аз даҳони ҳамсолон дар зехни худ ташаккул медиҳад. Шахсиятҳои калидиеро, ки дар ҳокимият фаъолият доранд, ҳамчун таҷассуми низоми сиёсӣ қабул менамояд. Дар натиҷаи иҷтимоъгароии сиёсӣ дар ин марҳила дар шахсияти кӯдак намунаи чи тавр муносибат намудан бо ҳокимияти сиёсӣ ва низоми сиёсӣ ба вучуд меояд. Лекин ӯ маҳорати ташхис намудан ва баҳо додан ба фаъолияти симоҳои сиёсии давлатро надорад, онҳоро ҳамчун шахсони идеалӣ қабул менамояд. Гузашта аз ин, кӯдакону наврасон бештар ба ҳаёти сиёсӣ ва раванди сиёсӣ ба таври эҳсосӣ муносибат менамоянд. Тасмиму қарорҳо ва муносибатҳои сиёсии онҳо дар ин марҳила санҷидашуда намебошад ва асосан аз рӯи ҳаёлу эҳсосот ва тасаввуроти худ муносибат мекунанд.

3. Ниҳодгарой. Бо гузашти вақт ва ташаккул ёфтани фаҳмишу маърифати шахс, манзараи ягонаи сиёсӣ ва ё худ тасаввуроти яклухт нисбат ба олами сиёсат ба вучуд меояд. Дар ин марҳила муносибату фаҳмиши сиёсии шахс аз доираи симои сиёсӣ берун гардида, ба дараҷаи институтсоналӣ ташаккул меёбад. Дарки огоҳона ва шаффоф оид ба низоми сиёсӣ, ҳизби сиёсӣ, давлат ва дигар институтҳои сиёсӣ ташаккул меёбад. Муаллифони консепсияи мазкур олимони амрикоӣ Д.Истон ва Ч.Денис [4,79] дар сиёсатшиносии Ғарб ниҳодгароиро ҳамчун усули пуштибонии низоми сиёсӣ аз тарафи мардум ва нигоҳ доштани устувории системаи сиёсӣ маънидод намудаанд. Дар ин модели иҷтимоъгароии сиёсӣ ташаккули кӯдак тавре сурат мегирад, ки ӯ барои низоми сиёсӣ на ба ҳайси субъекти мушкилиофар, балки чун субъекти ба низоми сиёсӣ мутобиқшуда, инкишоф меёбад.

Лекин чунин тарзи ташаккули шахс аз ҷигунагии низоми сиёсӣ ва режими сиёсӣ вобастагии зиёд дорад. Дар низоми сиёсии устувор ва муҳити фарҳангии якраг ин равандҳо бештар имконпазир аст.

Қобили зикр аст, ки раванди иҷтимоъгароии сиёсӣ на танҳо дар низоми устувору босубот, ҳамчунин, дар низомҳои ноустувор ва дар шароити нақду баррасии низоми сиёсӣ низ имконпазир мебошад. Дар чунин низомҳои иҷтимоъгарой, асосан, тавассути оила ва одамони наздики шахс сурат гирифта, байни ҷомеа ва низоми сиёсӣ фосила ба вучуд меояд. Ноустувор ва ноором будани низомҳои сиёсӣ сабаби сиёсӣ, иҷтимоиву иқтисодӣ, динӣ, этникӣ ва ғ. дорад.

Дар умум давраи аввали иҷтимоъгароии сиёсӣ аз он иборат аст, ки шахс низоми сиёсиро дуруст дарк накарда, ба он мутобиқ мегардад. Бинобар ин хуб мешавад, ки дар ин давра раванди иҷтимоъгарой ва маълумотгирӣ тавассути падару модар ва шахсони соҳибтаҷриба сурат гирад. Пурра аз рӯи ягон идеология сурат гирифтани иҷтимоъгарой ба ташаккули минбаъдаи ҷиҳатҳои сиёсии шахс монеа мегардад. Тарафи дигари масъала ин аст, ки дуруст аз тарафи падару модар сурат нагирифтани иҷтимоъгароии сиёсии фарзандон эҳтимоли ташаккул наёфтани ва ё худ нодуруст инкишоф намудани донишҳо ва арзишҳои сиёсӣ, фаҳмиши сиёсии онҳоро ба миён

меорад. Чунин ҳолат дар оянда на танҳо ба ҷаҳолнокии шахс, ҳамчунин ба рушди давлату ҷомеа низ монеа мегардад.

Агар ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд» дар қаринаи иҷтимоъгароии сиёсии наврасону ҷавонон назар намоем, метавон пай бурд, ки он як навъ талош барои тақвият бахшидан ва боло бурдани масъулияти волидон дар ташаккули шахсияти кӯдакон ва омода намудани онҳо ба сифати субъекти мустақили сиёсӣ дар ҳаёти ҷомеа мебошад.

Дар моддаи 8 қонуни мазкур дар мавриди ўҳдадорӣҳои падару модар дар тарбияи фарзанд чунин қайд гардидааст: «Фарзандро дар рӯҳияи эҳтиром ба Ватан, қонун, арзишҳои миллӣ ва умумибашарӣ тарбия намоянд». Ҳамчунин дар ҳамин модда омадааст: «Ба фарзанд тибқи арзишҳои миллӣ номи нек гузоранд; барои ҳифзи саломатӣ, ташаккули ҷисмони, маънавӣ ва ахлоқии фарзанд шароит муҳайё намоянд» (8). Волидон на танҳо дар таъминоти моддиву молиявӣ, ҳамчунин, дар ташаккули маънавӣ, яъне иҷтимоъгароии онҳо, инкишоф додани арзишҳои миллӣ ва умумибашарӣ ўҳаддор мебошанд. Падару модар ба фарзанд он донишу таҷрибаеро интиқол медиҳанд, ки худ дар раванди таълиму тарбия ва аз таҷрибаи зиндагӣ касб карда бошанд. Таҷрибаи андӯхтаи хешро ба фарзандон меомӯзонанд ва бо ин роҳ фарзандро ба муҳити ҷомеа вобаста ба урфу одат, арзишҳо ва қонунҳои навишта ва нонавишта мутобиқ месозанд. Оила маҳз бо ҳамин роҳ дар раванди иҷтимоисозии сиёсии шахс саҳмгузор мешавад. Ин масъаларо моддаи 5 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд» тақвият мебахшад: «Таълиму тарбияи фарзанд вазифаи падару модар, омӯзгор, давлат ва ҷомеа мебошад»[8]. Аз рӯи ин мантиқ дар иҷтимоъгароии сиёсии ҳар шахс дар баробари оила, ҳамчунин давлат ва ҷомеа низ вазифадор мебошанд. Зеро дар ҳолати ба таълиму тарбияи дуруст фаро гирифта нашудани шахс ва аз ҷиҳати сиёсӣ рушд наёфтани ӯ, метавонад он на танҳо бар зарари падару модар ва ҳамчунин давлату ҷомеа гардад. Зеро, ҷаҳол набудан ва ё муқобили қоидаву арзишҳои сиёсии ҷомеа мавқеъ гирифтани шахс боиси суёт шудани раванди рушди ҷомеа мегардад.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд» замоне қабул гардид, ки ҷомеа рӯ ба рӯи раванди ҷаҳонишавӣ ва зери таъсири манфии рӯзафзуни он қарор дошт, ки бетавачҷӯхӣ нисбат ба таълиму тарбияи фарзандон, коста гардидани ахлоқ ва паҳн шудани тамоюли бетарафӣи сиёсии наврасону ҷавонон ба заиф гардидани арзишҳои миллӣ ва маданияти онҳо оварда расонида, дар оянда барои таҳкими истиқлолияти давлатӣ ва рушди кишвар монеа мегардад.

Солҳои охир яке аз масъалаҳои ҳассос дар байни ҷавонон, ки он дар навбати худ ба раванди иҷтимоисозии сиёсии насли наврас таъсири манфии худро расонида истодааст, ҷудошавии оилаҳои ҷавон мебошад. Мутаассифона солҳои охир бо сабабҳои гуногун вайроншавии оилаҳои ҷавон ба мушоҳида мерасад, ки дар низолати мушкilotи нави иҷтимоиро ба вучуд хоҳад овард. Барои муайян кардани сабабҳои ҷудошавии оилаҳо дар сатҳҳои гуногун тадқиқоти сотсиологӣ гузаронида шудааст. Мисол, соли 2017 дар ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров бахшида ба «Соли ҷавонон» ва «Рӯзи оила» байни донишҷӯён пурсиши афкор дар мавзӯи «Сабабҳои пошхӯрии оилаҳои ҷавон аз нигоҳи ҷавонон» гузаронида шуд ва ҷавобҳои онҳо аз тарафи мутахассисон – раёношиносон таҳлил карда шуд. Натиҷаи таҳлилҳои

гузаронидашуда дар факултетҳои геоэкология, филологияи тоҷик ва забонҳои Шарқ оид ба сабабҳои пошхӯрии оилаҳо чунин буд: хонадоршавии барвақт – 26%; муносибати тарафайн – 18,75%; носозишӣ бо хушдоман – 22%; тафаккури пасти ҷавонон – 9%; шабакаи интернет ва телефони мобилӣ – 5,6%; зӯроварӣ дар оила – 6,7%; шароити иқтисодӣ – иҷтимоӣ – 3,8%; маҷбуран хонадоршавӣ – 5,8%; муҳочирати меҳнатӣ – 1,9%; хиёнат – 2% [14, 217]. Агар ба нишондиҳандаҳои омӯри назар намоем, ин тамоюл сол аз сол зиёд шуда истодааст. Масалан, соли 2004 - 2606, 2005 – 2907, 2006 – 2448, 2007 – 3447, 2008 – 5379, 2009 – 5841, 2010 – 6125, 2011 – 7456, 2012 – 7608, 2013 – 8194, 2014 – 9132, 2015 – 8256 ақди никоҳ бекор шудааст [13, 122].

Бо дарназардошти вазъи баамаломата соли 2015 «Консепсияи рушди оила дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (минбаъд - Консепсия) таҳия карда шуда, ки он дурнамои сиёсати давлатро дар самти таҳкими оила ҳамчун ниҳоди муҳими иҷтимоӣ ва асоси ҷомеа муайян месозад. Қабули Консепсия ифодакунандаи ҳолати кунунӣ ва дурнамои сиёсати давлат дар самти таҳкими мақоми оила мебошад. Асоси ин ҳуҷҷати муҳимро, ки оила дар он ҳамчун ниҳоди иҷтимоӣ ва макони тарбияи фарзанд эътироф мегардад, баланд бардоштани маърифати оиладорӣ, солимии занон ва танзими оила ташкил медиҳад [12].

Консепсияи мазкур масъалаҳои заминаи қонунгузории ҳифзи манфиатҳои оила ва тақмили он бо дарназардошти замони муосир, оила ҳамчун ниҳоди иҷтимоӣ ва макони тарбияи фарзанд, заминаҳои иқтисодию иҷтимоии таҳкими оила, баланд бардоштани маърифати оиладорӣ ва таҳкими пояҳои оиладорӣ, инчунин танзими оила ва солимии репродуктивиро дар бар мегирад.

Барои рушди ҷомеаи демократӣ ва бунёди ҷомеаи шаҳрвандӣ фароҳам овардани шароити лозимаи рушди сиёсии шаҳрвандон нисбат ба ҳар давраи пеш муҳим ба назар мерасад. Муҳайё намудани шароити мусоид барои инкишофи ғайлоқҳои шаҳрвандон иштироқи аҳолиро дар ҳаёти сиёсии ҷомеа асоснок менамояд, зеро маҳз аҳолии ғайлоқ қодир аст, ба рафтори ҷараёнҳои сиёсӣ, ҳусусан ислоҳоти иҷтимоӣ-сиёсии ҷомеа, ки дар давраи гузариш ба миён меояд, таъсир расонад [11, 82].

Ба иттилои идораи Сабти асноди ҳолатҳои шаҳрвандӣ (САҲШ), пошхӯрии оилаҳо дар ду соли охир агар дар ҷамъбасти соли 2018 11013 адад, ки нисбат ба соли 2017 913 ҳолат зиёд ба қайд гирифта шуда бошад, дар семоҳаи соли 2019 3191 ададро ташкил медиҳад, ки нисбат ба семоҳаи соли 2018 148 адад зиёд аст. Ба андешаи раиси Кумитаи кор бо занон ва оилаи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Идигул Қосимзода «кам андар кам чунин оилаҳо ба назар мерасанд, ки ба талботи меъёрҳои оила ва оиладорӣ ҷавобгӯ бошанд»¹. Ё сабаби вайроншавии оиларо вазъи душвори иқтисодӣ, омода набудани ҷавонон ба оиладорӣ, зӯроварии хонаводагӣ, никоҳи ҳешутаборӣ ва тавлиди фарзанди заъиф, муҳочирати меҳнатӣ, даҳолати шахсони сеюм ва ҳоказо арзёбӣ мекунад.

Ба андешаи мо, нақши оила ҳамчун ниҳоди муҳими иҷтимоӣ дар раванди

¹ Идигул Қосимзода зарурати даст кашидан аз урфу одатҳо, расму ойинҳои костаю шахшуда ва қўхнашудаи гузашта, аз ҷумла дар самти оиладориро ба маврид меҳисобад. Суроғаи эл.: <https://sputnik-tj.com/culture/20190515/1028916565/Raisi-Kumitai-kor-ba-zanon-az-baze-urfu-odatohi-kuhnashuda-meboyad-dast-kashid.html>. (Санаи мурочиат 7.10.2019).

ичтимоисозии сиёсӣ он вақт самарбахш мегардад, ки ҳалли масъалаҳои зерин мавриди таваҷҷӯҳи ҳамешагии волидон, ҷомеа ва давлат қарор гирад:

1. Дарки масъулияти баланд аз ҷониби волидон нисбат ба таълиму тарбияи фарзандон;

2. Боло бардоштани масъулияти ҷомеа нисбат ба тарбияи наврасону ҷавонон ва аз байн бурдани ҳисси бетарафӣ дар байни аҳоли;

3. Муқаддас донистани оила ва баланд бардоштани маърифати оиладорӣ;

4. Ҷорӣ намудани шартномаи ақди никоҳ ва ташкил намудани курсҳои омӯзишӣ барои навхонадоршавандагон;

5. Боз ҳам беҳтар намудани шароити иҷтимоии ҷавонон, хосатан таъмини мутахассисони ҷавонон бо ҷои кори арзанда дар дохили кишвар;

6. Аз ҷониби волидон дар вучуди кӯдакону наврасон бедор намудани ҳисси ғурури миллӣ ва соҳибватанӣ.

Пайнавишт:

1. Азимова М.Ҳ. Омил ва сабабҳои сар задани муноқишаҳои оилавӣ / Дар роҳи тарбияи ҷомеаи солим. – Конибодом: Вектор-Канд, 2015. – С. 115-121
2. Давлатов М. Оила ва рушди шахсияти фарзандон. – Душанбе: Ирфон, 2014. – 224 с.
3. Истон Д., Деннис Дж. Дети в политической системе: основа политической законности (предисловие Т.Н.Самсоновой) // Вестник Московского университета / Сер. 18., Социология и политология. - 2001. - №3. – С. 76-97.
4. Конода И. Политическая социализация в современном российском обществе // Власть. – 2007. – № 4. – С. 32-34.
5. Концепсияи рушди оила дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (Бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2015 таҳти № 801 қабул гардидааст).
6. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: Ганҷ, 2016. – 135 с.
7. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд». – Душанбе, 2017.
8. Политическая социализация российских граждан в период трансформации / Под. ред. Е.Б.Шестопал. – М.: Некоммерческое партнерство «Новый хронограф», 2008. – 552 с.
9. Сайидзода Зафари Шералӣ (Саидов Зафар Шералиевич). Густариши ахлоқи миллӣ – посух ба пайомадҳои манфии ҷаҳонишавӣ. – Душанбе: ҶДММ «Контраст», 2014. – 260 с.
10. Сафарова М.Ш. Рафтори сиёсӣ ва баъзе хусусиятҳои муҳими он дар раванди ба даст овардани истиқлолият / Масъалаҳои актуалии равандҳои сиёсии Тоҷикистон (Маҷмӯаи мақолаҳои илмию таҳқиқотӣ). Қисми 3. / Зери таҳрири дотсент Ҳукмишоев З.Д. – Душанбе: Эр-граф, 2015. – С. 80-84.
11. Суханронии Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ба ифтихори Рӯзи модар. Санаи 07.03.2017, шаҳри Душанбе. Суроғаи дастрасӣ: <http://president.tj/node/14719>. (Санаи мувоҷиат (13.10.2019).
12. Файзуллоева М.Ш., Ғаффорова З.А. Оила ва этикаи оиладорӣ. – Хучанд: Нури маърифат, 2016. – 128 с.
13. Ятимов Саймумин. Миллат, илм, амният. – Хучанд: Ношир, 2019. – 384 с.

Reference Literature:

1. Azimova M. Kh. *Factor and Reasons Causing Family Conflicts. // Ways of Upbringing of Sound Society. - Konibodom: Publisher, Vector-Kand, 2015. - pp. 115-121*
2. Davlatov M. *Family and Development of Individual Abilities in Children. - Dushanbe: Cognition, 2014. - 224 pp.*
3. Easton D., Dennis Dj. *Children in Political System: the Grounds of Political Legality (introduction by T. N. Samsonova) // Bulletin of Moscow University / Series 18: Sociology and Politology. - 2001, N3. - pp. 76-97*
4. Konoda I. *Political Socialization in Contemporary Russian Society // Power. - 2007, N4. - pp. 32-34*
5. *Conception of Family Development in the Republic of Tajikistan (Adopted by the Fiat of Tajikistan Republic Government from December 30, 2015, N801)*
6. *Tajikistan Republic Constitution. - Dushanbe: Ganl, 2016. - 135 pp.*
7. *Tajikistan Republic Law "On Parents' Responsibility for Upbringing of Children". - Dushanbe, 2017*
8. *Political Socialization of Russian Citizens in the Period of Transformation // Under the editorship of Ye. B. Shestopal. - M.: Non-Commercial Partnership " The New Chronograph", 2008.- 552 pp.*
9. Sayidzoda Zafari Sherali. *Dissemination of National Morality as a Response to Negative Aftermath of Globalization. - Dushanbe: "Contact", 2014. - 260 pp.*
10. Safarova M. Sh. *Political Behavior and some of its Important Peculiarities in the Process of Independent Achievement // Actual Problems of Political Processes in Tajikistan (Collection of scientifico-research articles).Part . // Under the editorship of Khukmishoyev Z. D. - Dushanbe: Er-Graph, 2015. - pp. 80-84*
11. *The Speech of the Leader of the Nation Emomali Rakhmon in Honour of the Mother's Day on 07.03.2017 in Dushanbe. Electronic address: [http: http://president.tj/node/14719](http://president.tj/node/14719) (13.10.2019)*
12. Faizulloyeva M. Sh., Gafforova Z. A. *Family and Family Ethics. - Khujand: Light of Enlightenment, 2016. - 128 pp.*
13. Yatimov, Saymumin. *Nation, Science, Security. - Khujand: Publisher, 2019. - 384 pp.*